

Svenska Högarna hösten 2010

– med jämförelser från ringmärkning och bevakning under 35 år

BILL DOUHAN

Upplands Ornitologiska Förening fyller 40 år 2011. Det gör i och för sig inte riktigt de sedan hösten 1976 regelbundet återkommande fågelstudierna på Svenska Högarna, men det är inte långt kvar. Hösten 2010 var den 35:e i följd som vi bedrev ringmärkning här och denna gång omfattade verksamheten fem hela veckor med start den 18 september. Nedan följer en kort resumé av vad som hände under hösten och med tanke på UOF:s jubileum kan det vara på sin plats att beskriva höstens fågelstudier ur ett längre perspektiv, d.v.s. i jämförelse med de erfarenheter vi har från de första åren.

Sammantaget försågs 4 306 fåglar med ring vilket inte är något rekord, men ändå får anses som ett bra resultat. Rödhake och kungsfågel var som vanligt de i särklass vanligaste arterna, men i motsats till hur det brukar förhålla sig var inte den senare klart vanligare än den förra. Det skiljde denna gång bara två individer mellan dem i antal märkta, till rödhakens fördel, 1 234 respektive 1 232. Att det var så jämnt mellan dem beror rimligtvis på den stränga vintern 2009/10 som säkerligen gick hårt åt beståndet av främst kungsfågel, men också andra arter. Även om antalet märkta kungsfåglar var förhållandevis lågt visar resultatet att arten ändå måste ha hämtat sig väl. Två andra arter som också kan drabbas hårt av en sträng och snörik vinter

är gärdsmyg och trädkrypare, men resultatet för dessa, 71 respektive 123 ringmärkta, visar att även dessa två i så fall har hämtat sig bra efter förlusterna vintern 2009/10.

Andra arter som ringmärktes i jämförelsevis goda antal var bl.a. taltrast 106, svarthätta 94, gransångare 47, blåmes 276, talgoxe 374, grönsiska 99 samt gråsiska 211. Av de gråsiskor som bestämdes till ras var 118 av den sydliga rasen och 59 av den nordliga. Samtliga de arter som här nämnts har alltid märkts i varierande, men förhållandevis stora antal. Det enda undantaget är egentligen den sydliga rasen av gråsiska som är en företeelse som tillkommit sedan UOF bildades. Den första sydliga gråsiskan för landskapet ringmärktes på Svenska Högarna hösten 1979, men har därefter kontinuerligt ökat i antal. Hösten 118 märkta är många, men inget rekord.

BLAND MER ELLER MINDRE udda inslag i fångsten innevarande höst kan följande nämnas; blåstjärt 2, gräshoppsångare 2, taigasångare 2, mindre flugsnappare 27, skäggmes 4, varfågel 2 och stenknäck 1. Ingen av dessa arter var ny för ögruppen, alla har tidigare registrerats vid ett flertal tillfällen. De första fynden av blåstjärt och skäggmes på Svenska Högarna var likaså förstafynd för landskapet. Den första blåstjärten fångades redan våren 1987, men sedan dröjde det till hösten 1999 innan

Tabell 1. Antalen av de tre talrikaste arterna under dagar med minst 200 ringmärkta fåglar.

19/9	212	rödhake 77, kungsfågel 49 samt lövsångare och taltrast 14.
20/9	515	rödhake 381, kungsfågel 72 och taltrast 14.
26/9	361	kungsfågel 119, rödhake 80 och grönsiska 76.
27/9	334	kungsfågel 164, rödhake 104 och bergfink 14.
29/9	216	kungsfågel 56, rödhake 37 och talgoxe 28.
30/9	426	kungsfågel 198, rödhake 103 och gråsiska 43.
2/10	337	kungsfågel 164, rödhake 82 och trädkrypare 25.
13/10	256	talgoxe 146, blåmes 49 och rödhake 15.

Blåstjärt. *Tarsiger cyanurus*, ringmärktes 30/9 2010 på Svenska Högarna. FOTO: ANDERS ERIKSSON

nästa ringmärktes. Under andra halvan av 00-talet har plötsligt antalet observationer av blåstjärt ökat rejält och i och med höstens två har nu åtta fynd gjorts! Detta är för övrigt också samtliga i rapportområdet! De första skäggmesarna hördes flyga över på hög höjd redan hösten 1976, men i takt med att arten ökat kraftigt som häckande i landet är arten numera en i stort sett årlig gäst i ögruppen under hösten.

Mindre flugsnappare har under alla de år vi bedrivit fågelstudier i ögruppen varit en regelbunden besökare vår och höst, men aldrig tidigare har så många som 27 ringmärkts under en höst. Särskilt anmärkningsvärt denna gång var att hela 16 av dem fångades en och samma dag, nämligen i nordostlig vind den 26 september. Samtliga som fångades var årsungar. Hur många det fanns på ön denna dag är omöjligt att säga, men det rörde sig åtminstone om ett 25-tal. Så många och så pass sent är också märkligt. Ingen annan flugsnappare fångades denna dag och den enda som sågs en grå flugsnappare. Tidpunkten är dock på intet sätt unik för mindre flugsnapp-

pare. Enstaka individer ses årligen i oktober och denna höst var inget undantag. Den sista ringmärktes den 9 oktober. Senare fynd finns och hösten 2009 fångades en så sent som den 22 oktober vilket är rekord.

Två märkta varfåglar är numera ett ganska normalt resultat. Även om vi aldrig har fångat fler än ett tiotal under en höst råder det inga tvivel om att arten har minskat sedan vi började på 1970-talet. Det gäller inte bara här i ytterskärgården utan generellt. Vad det beror på vet vi inte, men kanske är orsaken brist på föda. En viktig del av varfågeln byten är gnagare och flera andra gnagarspecialister har likaså minskat i antal på Svenska Högarna under dessa år. Detta är särskilt påtagligt när det gäller fjällvråken. Arten sträcker mot sydost under hösten och har tidigare passerat i ganska stora antal. Det finns exempel på tresiffriga antal på sträck ut över havet mot Baltikum under en dag, men antalen har stadigt minskat. Aldrig tidigare har så få noterats som hösten 2010 vilket dock kan tyckas märkligt då förekomsten vid Falsterbo nu var den högsta på många år. Därtill har vi märkt att även blå kärnhök har minskat i antal och det gäller för övrigt även horn- och jorduggla. Tidigare fångades flera hornugglor varje höst, men den är numera inte ens årlig i näten och antalet observerade har stadigt minskat.

Vi har registrerat förändringar i förekomst även för andra arter här på Svenska Högarna sedan 1970-talet utan att det nödvändigtvis har märkts i statistiken vid ringmärkningen. En rovfågel som på 1970-talet var på gränsen till att försvinna som häckfågel i landet, men som under senare tid har ökat rejält och numera får anses som räddad är pilgrimsfalken. Denna uppgång har uppmärksamats även på Svenska Högarna. Det var först den nionde hösten som vi observerade den första pilgrimsfalken i ögruppen, 29 september 1984, och därefter gjordes ytterligare tre iakttagelser under detta årtionde. Under 1990-talet sågs arten vid 22 tillfällen och under 00-talet har antalet fynd ökat ytterligare. Numera ser vi den årligen.

Den 19 september räknade vi in minst 400 storskarvar i ögruppen och även för

Eider, *Somateria mollissima*. FOTO: ROINE KARLSSON

denna art har utvecklingen varit positiv. I och för sig fanns det redan under 1970-talet upp mot hundratalet storskarvar här från och till under hösten, men det var först från och med 1990-talet som antalet har ökat rejält och numera ser vi regelbundet upp mot fem hundra individer. I vilken omfattning det är individer av rasen *carbo* respektive *sinensis* vet vi dock inte. På 1970-talet var det stora flertalet, kanske samtliga, av den nordliga rasen *carbo*. Det var fåglar som hade sökt sig hit från häckplatser längs den norska kusten och Ishavskusten. Numera är det rimligtvis till mycket stor del skarvar av den sydliga rasen *sinensis* som vi ser i ögruppen under hösten.

En sjöfågel som istället har minskat mycket kraftigt under de allra senaste åren är ejdern. Tidigare häckade den i fyrsiffrigt antal i ögruppen, men numera rör det sig troligen bara om några hundra par och häckningsutfallet är ofta dåligt. Än så länge samlas det fortfarande flera tusen gudingar vid Svenska Högarna i månadsskiftet maj-juni för att rugga, men antalet har minskat under de senaste åren. Att ejdern har minskat märks även på antalet rastande under hösten. För bara några

år sedan kunde man i stort sett vara säker på att räkna in åtminstone flera hundra rastande, men numera är det klart lägre antal. Likaså tycks dagssummorna sträckande under hösten ha gått ned, men det händer fortfarande att åtskilliga tusen passerar på sydsträck. Vi vet dock inte ursprunget för dessa ejdrar. De kan kanske komma från avlägsna områden som inte har drabbats av motsvarande nedgång som den i vår skärgård.

Den 19 september hade vi en rastande ortolansparv på Storön och tidpunkten får anses som sen för arten som normalt passerar som bäst i månadsskiftet augusti-september (ovanligt tidig var istället den snösparv som passerade över två dagar senare). Eftersom vi börjar verksamheten på Svenska Högarna först kring mitten av september har vi bara tre gånger tidigare noterat arten på ön under hösten. Det senaste fyndet är dock så sent som från den 9 oktober 1977. På den tiden var ortolansparven en tämligen vanligen förekommande art i sin rätta biotop, men är numera nästan helt försvunnen från alla sina tidigare säkra tillhåll. Vid besök på Svenska Högarna under andra halvan av maj på 1970-talet var det inte ovanligt med en handfull individer

som rastande eller sträckande. I dagsläget får man vara glad om man har en under ett veckobesök vid samma tid.

En annan sparv som också har minskat kraftigt som sträckande vår och höst under samma tidsperiod är lappsparven. Det är uppenbart inte bara på Svenska Högarna utan också på andra lokaler i Uppland. Vad det beror på vet vi inte, men rimligtvis inte av samma skäl som för ortolansparven.

Samma dag som vi hade ortolansparven hade vi också en bivråk förbiflygande. Även detta är relativt sent och det finns bara ytterligare sex fynd av arten under andra halvan av september från tidigare år. Vi har dock haft en så sent som den 9 oktober (år 1984) vilket får anses som extremt sent. Samma dag hade vi för övrigt även en fiskgjuse vilket också är mycket sent. Just den 9 oktober tycks vara ett bra datum för sena observationer. Oktoberfynd av lärkfalk är likaså mycket ovanliga, men det finns två från ögruppen och den senaste från just 9 oktober (år 2000). Inte oväntat var det årsungar av dessa arter som vi såg. Ett annat exempel på sent fynd från den gångna hösten var den gräshoppsångare som försågs med ring den 26 september. Att sena fynd av svårседda arter ofta påträffas på Svenska Högarna beror till stor del på just den ringmärkning som bedrivs här. Det är vanligtvis först då fågel n hittas i ett nät som vi blir medvetna om artens existens på ön. Så var fallet med den törnsångare, för övrigt också sent ute, som fångades samma dag som gräshoppsångaren.

När det gäller riktigt ovanliga arter kan vi i de flesta fall inte se några tendenser till ökad eller minskad förekomst som kan knytas till ett förändrat uppträdande. Det enda undantaget i det avseendet som vi kan skönja är det förhållandevis många fynden av blåstjärt under de senaste åren. Arten har som bekant haft några bra år med många häckande par i Finland och det är kanske detta som är orsaken till att iakttagelserna på Svenska Högarna har ökat.

För andra ovanliga arter som också kommer från öster, t.ex. kungsfågel- och taigasångare, men som häckar betydligt längre bort från

oss jämfört med blåstjärt, kan vi inte se någon motsvarande förändring. Visst har antalet fynd generellt ökat i landet under senare år, men det beror troligen mer på ett riktat sökande efter dessa arter från fågelskådarnas sida och inte på att antalet gästande individer har ökat. Antalet fynd varierar dock en hel del från år till år, men det beror troligen mest på andra faktorer som t.ex. förekomst av ostliga vindar under den optimala sträckperioden. Innevarande höst fångades två taigasångare, därutöver sågs ytterligare två samt likaså två kungsfågelsångare i fält vilket får anses vara ett relativt normalt resultat.

Den 26 september var således en bra dag med många ringmärkta fåglar, men också med ett intensivt sträck av gäss och sjöfåglar. Merparten av tiden ägnades åt näten, men en man avdelades till att också hålla koll på vad som passerade ögruppen. Nära fem tusen Branta-gäss inräknades och av dessa var åtminstone 1 500 vitkindade och 1 100 prutgäss. Därutöver noterades minst 4 000 ejder, 300 bläsand, 300 sjöorre samt 43 tranor i en flock, samtliga på väg mot syd eller sydväst. Därtill var sträcket av bo-/bergfink och grönsiskor likaså mycket intensivt denna dag med minst 15 000 respektive 5 000 ex. mot sydväst.

Hård vind från NNO den 28 september innebar medvind för de fåglar som var på väg mot söder och under dagen inräknades minst 2000 ejder, men även 411 små-/storlommar (80-90 % storlom). Tubspaningen visade också att alffåglarna redan fanns på plats i och kring ögruppen med åtminstone ett tusental individer. Kvällen därpå, när vinden till slut hade lagt sig, hördes ögruppens berguv för första gången denna höst.

Avslutningsvis kan ytterligare några observationer av mer eller mindre udda arter under hösten nämnas; t.ex. 2 skärnäppor mot S 5/10, 1 1K rörhöna rastande 7/10 (ny art för ögruppen) och 5 skäggmesar på besök 8/10.

Bill Douhan,
Åsby 320, 741 94 Knivsta
bill.douhan@lm.se